

Književnost

Severin Šali: *Srečavanja s smrtjo*. 1943. Založila Ljudska knjigarna, Ljubljana. Str. 38.

Pred dobrimi dvajsetimi leti je Pregelj objavil v Času pregled slovenskega vojnega slovstva, nekak seznam in oznako del, v katerih je po svoje odjeknila groza zadnje vojské. Rezultat tega članka je, da v letih 1914-18 skoraj ni bilo pisatelja in pesnika pri nas, ki se ne bi bil kakor koli tvorno odzval sočasnemu dogodkom. Saj smo takrat, leta 1917, dobili Podobe iz sanj, ki so vzlic simbolni zastrtosti najsilnejši izraz tiste dobe; delo, ki se suvereno uvršča med naše reprezentativne tekste. Vprav ta zadnja, najgloblja Cankarjeva izpoved je tista knjiga, ki bi jo morali dati v roke slehernemu slovenskemu človeku kot nekak brevir. Trpljenje, ki je tedaj zajelo narod, je predramilo vse tvorne duhove, najsi so bili nekateri še tako zaverovani vase, da so pričeli segati po objektivnejših snoveh ter se lotili v pesmi in prozi tudi oblikovanja nadosebnih motivov. Kajti v težki napetosti, ki je sprožila ta gigantski spopad, so videli kot člani slovenskega občestva tudi lastno, intimno-osebno problematiko.

Pa vendar je bila prva svetovna vojna v primeri s sedanjo stisko, ki se gneta v nas s pravo apokaliptično nasilnostjo, skoraj kot nekaka idila. A glej, literarna srenja ob vseh teh strahotah lepo molči! Medtem ko spremlja sodobna nemška lirika svoje borce povsod: po ruskih stepah in norveških fjordih, se naš literat, ki se je včasih tako zgovorno razpisoval o vsem mogočem: o novem človeku in bodoči družbi, o slovenstvu in evropstvu, o socialnih krivicah in religioznih problemih, zlasti pa o prelomu na pragu nove dobe, ki je polna vprašanj, ne upa izdavit niti preprostega krika: A, a, a! kot je storil svetopisemski prerok. Ta molk je nadvse značilen; kajti nobena druga kretanja ne bi tako točno pogodila diagnoze naše dobe, kot jo označuje ta zadržanost. Toda vprav ta molk pomeni izdajstvo; izdajstvo etičnih vrednot, ki ga je naša kulturna elita zagrešila nad narodom takrat, ko je ta zastavil vse sile, da nad kaosom zopet vzpostavi hierarhijo duhovnega reda. Seveda! Vpričo smrti, ki je postala delež človeštva, onemi vsak jezik. Kako bi torej le slovenski pisatelj, ki ni bil nikoli posebnej, delal izjemo in predstavljal edini moteč disakord v tem ubranem molku? Šali ga je prvi pretrgal, a s svojo zbirko tudi dokazal, da se je prelom, o katerem smo brali nekoč toliko epopej, v slovenski književnosti vendarle že izvršil. Kajti priti je moral čisto nov človek, prost vsake krivde, ki jo ima pri sodobnem raz-